

ОСОБЕНОСТИ НА ПРАВНАТА ЗАКРИЛА НА СРОДНИТЕ ПРАВА В КОНТИНЕНТАЛНОТО ПРАВО И В АНГЛОСАКСОНСКАТА ПРАВНА СИСТЕМА

Жанета Жекова

Докторант към катедра „Правни науки“ на ВСУ „Черноризец Храбър“.

***Резюме:** Статията представя основните различия в подхода при предоставянето на правната закрила на сродните права в англосаксонското право и в държавите от континентална Европа. Акцентира се върху различията във философските възгледи с практическо значение в авторското право и авторското законодателство, както и върху терминологичните проблеми, свързани с използването на термините „копирайт“, „авторско право“, „свързани права“ и „сродни права“.*

***Ключови думи:** авторско право; свързани права; сродни права; артисти-изпълнители; продуценти на звукозаписи; филмови продуценти; радио- и телевизионни организации*

PECULIARITIES OF THE LEGAL PROTECTION OF RELATED RIGHTS IN THE CONTINENTAL AND THE ANGLO-SAXON LEGAL SYSTEMS

Janeta Jekova

PhD student in Varna Free University “Chernorizets Hrabar”

***Summary:** The article presents the main differences in the approach to the provision of legal protection of related rights in Anglo-Saxon law and in the*

countries with Continental European legal system. Emphasis is placed upon the differences in philosophical views having practical consequences in copyright and author's right legislation, as well as terminological problems related to the use of the terms „copyright“, „author's right“, „neighboring rights“ and „related rights“

Key words: *copyright; neighboring rights; related rights; performers; phonogram producers; film producers; broadcasting organizations*

„Най-общо казано, днес в света съществуват два подхода при решаване на проблемите на авторското право. Единият подход е англосаксонският – на т. нар. „копирайт“ (copyright), другият е подходът, възприет от държавите в континентална Европа – т. нар. „droit d'auteur“¹. Традициите на копирайт системата са свързани със семейството на Общото право (common law) и Англия, от където водят своето начало. По-късно „системата бива възприета от Британските доминиони, а днес формира основата на повечето законодателства в областта на авторското право на Общността на нациите. Законът за авторското право в САЩ се е развил по различен начин в някои отношения“². Континенталната правна традиция се „основава на гражданското право и преобладава в държавите в европейския континент, бившите им колонии в Латинска Америка, Африка и Азия“³. Фундаменталните различия, съществуващи между двете правни системи, са резултат от създадените през столетията правни традиции и концепции в тях. Заради това, тук е мястото да се направи кратка съпоставка между

¹ Каменова, Цветана. Международно и национално авторско право. Институт за правни науки при Българска академия на науките, 2004, с. 291

² Sterling, J. A. L. World Copyright Law. 3rd ed. Sweet & Maxwell, Queen Mary Intellectual Property Research Institute, University of London, 2008, p. 6

³ Goldstein, Paul. International Copyright: Principles, Law, and Practice. Oxford University Press, 2001, p. 3

особеностите и мястото на сродните права в континенталната права система и англосаксонска правна система. Необходимостта от това е продиктувана от факта, че различията в тези две правни системи са довели до различен подход към организирането на правния режим, съдържанието, упражняването и защитата на сродните права.

Особености на англоамериканското и континенталното разбиране за авторско право и сродни права

Разликата между англосаксонската копирайт правна система и континенталната система на авторското право се очертава още при зараждането им. Причината за това е, че в основата си двете правни традиции съдържат различни философски идеи. Някои от най-значимите идеи, основополагащи за формирането на теориите за предоставянето на закрила на интелектуалната собственост⁴ и в частност на авторското право при двете правни системи, са „трудова теория за собствеността на английския философ Джон Лок и възгледите за личната собственост на немския философ Георг Хегел. Първата е оформила англоамериканския правен подход, а втората оказала влияние върху континентално-правните системи. Върху тях се опират голям брой последващи обосновки на природата и на необходимостта от закрила на авторското право“⁵.

Теорията на Джон Лок почива на вижданията му за собствеността, развити в произведението му „Два трактата за управлението“⁶. Оригинално насочена към недвижимостите и към движимите вещи, през 18 век тя се разпростира върху произведенията на литературата. Обобщено теорията на

⁴ Подробно за теориите за закрила на интелектуалната собственост вж. Драганов, Живко, Обекти на Интелектуалната собственост. Сиби, 2016, стр. 33-45

⁵ Драганов, Живко, Обекти на Интелектуалната собственост. Сиби, 2016, стр. 33-34

⁶ Two Treatises of Government (1690)

Лок по отношение на интелектуалната собственост може да се представи със следните твърдения: интелектуалните резултати изискват труда/усилията на техния автор; идеите са част от общото/общите ресурси, които не се обезценяват значително от използването им, съответно има достатъчно за другите; идеите могат да се превърнат в собственост на влагащия интелектуален труд и да бъдат полезни за него⁷. През 18 и 19 век теорията на Лок получава широко разпространение в обосноваване на авторското право като естествено право на човека върху резултатите от неговия труд. „Възприемайки теорията на Лок за собствеността, Англия, и изобщо държавите, принадлежащи към англо-американския правен кръг, приравняват в значителна степен възможностите за упражняване и разпореждане с права върху вещи, с тези за интелектуалните резултати“⁸.

Франция, Германия и държавите от континентална Европа са повлияни от философските идеи на немския философ Хегел⁹ относно закрилата на абстрактните интелектуални блага и поемат по различен път от държавите от англосаксонската правна система. „Теорията на Хегел е тясно свързана с разбиранията на Имануел Кант за авторското право. Кант прави разграничението между книгата като материален предмет и правото на собственост върху нея от една страна и авторското право, като лично право, от друга. Именно идеите на Кант и Хегел са в основата на създаването на теорията за личното право и в законодателното закрепване на т.нар. морални права на авторите“¹⁰. Според Хегел интелектуалните резултати се явяват отражение на личността и като такива не могат да бъдат отчуждавани, тъй

⁷ Hughes, Justin. The Philosophy of Intellectual Property. – In: Georgetown Law Journal, December, 1988, p. 8 Available at <http://justinhughes.net/docs/a-ip01.pdf>, цитиран по Драганов, Живко, Обекти на Интелектуалната собственост. Сиби, 2016, стр. 36

⁸ Драганов, Живко, Обекти на Интелектуалната собственост. Сиби, 2016, стр. 39

⁹ Пак там

¹⁰ Пак там

като никой не може да се откаже от част от себе си. Същевременно философът намира начин да обоснове правото на автора да възпроизвежда и разпространява копия от творбата си, с аргумента, че това представлява универсално средство за изразяване на последния¹¹. Теорията на Хегел за личното право намира израз в създаването на законодателствата на държавите от континенталната правна система, които поставят акцента на закрила на авторските права върху създателя на произведението и връзката му с обекта. Тази връзка, веднъж възникнала, не може да бъде разкъсана. Правото обособява специална категория права – моралните права на автора, които не са познати в правните системи, възприели трудовата теория на Лок (държавите от англосаксонската правна система). В резултат на това днес, „според англо-американската система в авторското право се поставя ударение върху правото на собственост в икономическия смисъл на понятието; то се разглежда като право, което може да се прехвърли както цяло или на части или частично без каквито и да е било ограничения. Нещо повече – установеното прехвърляне по закон и различни механизми за презумпция водят в много случаи до това да се закриля не авторът, а продуцентът или лицето, което е инвестирало в създаването на произведението“¹². За разлика от англосаксонската копирайт система, при изграждане характерните черти на континентална авторскоправна система, връзката творец-произведение е водеща и определя вида и съдържанието на авторското право като съвкупност от права. В резултат на това, при континентална авторскоправна система като характерна черта се оформя признаването на неимуществени права в полза на авторите. По този начин в

¹¹ Hughes, Justin. The Philosophy of Intellectual Property. – In: Georgetown Law Journal, December, 1988, p. 34 Available at <http://justinhughes.net/docs/a-ip01.pdf>, цитиран по Драганов, Живко, Обекти на Интелектуалната собственост. Сиби, 2016, стр. 40

¹² Каменова, Цветана. Международно и национално авторско право. Институт за правни науки при Българска академия на науките, 2004, с.57

тази система субектите на правата разполагат със закрила и защита както на имуществените си, така и на неимуществените си права. Друга важна характерна черта на континенталната авторскоправна доктрина е разбирането, че автор може да бъде само физическото лице, в резултат на чиято творческа дейност е създадено произведението. Поради това, континенталната авторскоправна система изключва възможността юридическо лице да бъде автор на произведение. Като последица от посочената особеност, в тази система, за да се даде закрила на онези обекти, които не са резултат от творческа дейност, но имат за основна функция да доведат авторско произведение до публиката, се създава категорията „сродни права“.

Понятието „сродни права“

Като първа държава представила концепцията за сродните права в теорията¹³ се приема Австрия, в чиито закон от 1936г.¹⁴ за първи път е предвидено да бъде дадена закрила на две категории права: авторски права и т. нар. „свързани права“ (*verwandte Schutzrechte*), като това обозначение се използва както в наименованието, така и в текста на закона¹⁵. Поради това, макар и първа да представя концепцията за сродните права, Австрия не е първата държава, използвала това наименование за обозначаване на правата. Италианският закон от 1941г. също използва това обозначение за правата в

¹³ Sterling, J. A. L. *World Copyright Law*. 3rd ed. Sweet & Maxwell, Queen Mary Intellectual Property Research Institute, University of London, 2008, pp. 1602-1603

¹⁴ Gesetz über das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Kunst und über verwandte Schutzrechte, 9 April 1936

¹⁵ вж. Матвеев А. Г. *Круг смежных прав в международном праве и национальных правовых системах // Вестник Пермского университета. Юридические науки*. 2017. Вып. 38. С. 484–496. DOI: 10.17072/1995-4190-2017-38-484-496. стр. 486

своята глава втора, която е озаглавена „Разпоредби относно правата, свързани с упражняването на авторски права“¹⁶.

На международно ниво терминът „сродни права“¹⁷ за първи път бива използван на дипломатическата конференция на Бернския съюз през 1948г. в Брюксел за ревизия на Бернската конвенция. Тогава се приемат три различни резолюции, с които се препоръчва на правителствата: „да проучат възможностите и да регламентират закрилата на производителите на всякакви средства за механично възпроизвеждане на музикални произведения. Втората резолюция се отнася за правната закрила на радиопредавателните организации, а третата – отново за закрилата на артистите и техните изпълнения. И в трите резолюции правата се формулират като „сродни на авторското право“¹⁸ и „в тях се използва за първи път терминът „права, сродни на авторските“¹⁹. През 1957г. от ЮНЕСКО и Международното бюро на Бернския съюз се свиква комитет на експерти в Монако, с цел да се изготви проект на международен акт относно „закрилата на някои права, наричани сродни на авторското право“²⁰.

Направеното кратко проследяване на появата и еволюцията на термина „сродни права“ дава основание напълно да се подкрепи изказаното в теорията мнение, „че няма да е преувеличено ако се каже, че терминът „сродни права“ първоначално е бил използван в правните документи като техническо и временно название на зараждащия се институт. Впоследствие

¹⁶ Lipszyc, Delia. Copyright and Neighbouring Rights. UNESCO Publishing, 1999, p. 352

¹⁷ На английски: neighboring rights, related rights

¹⁸ Вж. Караянев, Павел. Международни конвенции за интелектуалната собственост: Книга първа (Собственост върху литературни и художествени произведения и техните изпълнения). „Информа-Интелект“ ЕООД, 1994, с.127

¹⁹ Вж. Лозов, Е., Авторски и изпълнителски права в музиката, Феня, 2011, стр. 329

²⁰ Вж. Караянев, Павел. Международни конвенции за интелектуалната собственост: Книга първа (Собственост върху литературни и художествени произведения и техните изпълнения). „Информа-Интелект“ ЕООД, 1994, с.128

обаче това название придобива общоизвестен характер²¹ и днес се използва както в законодателните актове и официалните документи, така и в доктрината, и в ежедневието.

Обхват на понятието „сродни права“

Съгласно Ръководството за администрираните от СОИС договори в областта на авторското право и сродните права и Терминологичният речник в областта на авторското право и сродните права, „правата на артистите, продуцентите на звукозаписи и излъчващите организации, по принцип заедно се посочват като „сродни права“, като този израз има предимството, че е по-кратък. В същото време, за да се посочи връзката на тези права с авторското право тяхното пълно наименование е „права сродни на авторското право“²².

В Терминологичния речник в областта на авторското право и сродните права на СОИС²³ е посочено, че „в традиционния тесен смисъл на понятието, с термина „сродни права“ се обозначават правата на изпълнителите върху техните изпълнения, правата на продуцентите на звукозаписи върху техните звукозаписи и правата на излъчващите организации върху излъчените от тях програми. В по-широк смисъл понятието обхваща също така и правата на издателите върху графичното оформление на печатните издания и *suī generis* правата на производителите на база данни“.

²¹ Матвеев А. Г. Круг смежных прав в международном праве и национальных правовых системах // Вестник Пермского университета. Юридические науки. 2017. Вып. 38. С. 484–496. DOI: 10.17072/1995-4190-2017-38-484-496. стр. 486

²² Guide To The Copyright And Related Rights Treaties, Administered By Wipo, And Glossary Of Copyright And Related Rights Terms - WIPO Publication No. 891(E), p. 133

²³ Ibidem, p. 307

„В теорията и юриспруденцията „сродните права“ се срещат и под други наименования като „малки права“, „неразделно свързани“, „привидни“, „опосредствени“, „междинни“ и пр.“²⁴.

В обхвата на понятието „сродни права“ в нашето законодателство попадат правата на артистите-изпълнители, на продуцентите на звукозаписи, на продуцентите на филми и други аудиовизуални произведения и на радио- и телевизионните организации. Условно така посочените отделни категории права, подредени по обектен критерий, могат да бъдат обозначени като изпълнителски, продуцентски и програмни права, с които си обозначения се срещат често както в практиката, така и в теорията.

От направения кратък преглед на използваната терминология и съобразно източниците на правото, може да се направи опит за изясняване обхвата на понятието „сродни права“. Първо, би могло да се заключи, че понятието „сродни права“ може да се разглежда в тесен (традиционен) и широк смисъл. Второ, в тесен смисъл, с това понятие се обозначават правата на изпълнителите върху техните изпълнения, правата на продуцентите на звукозаписи върху техните звукозаписи и правата на излъчващите организации върху излъчените от тях програми, доколкото това са обектите и субектите получили закрила по основния международноправен източник – Римската конвенция. Трето, в по-широк смисъл, понятието обхваща също така и други права, които в отделните държави, съобразно националните им законодателства, е допустимо да бъдат включени. Това могат да бъдат правата на издателите върху графичното оформление на печатните издания, *sui generis* правата на производителите на база данни, правата на

²⁴ Виж. Караянев, Павел. Международни конвенции за интелектуалната собственост: Книга първа (Собственост върху литературни и художествени произведения и техните изпълнения). „Информа-Интелект“ ЕООД, 1994, с.128

продуцентите на филми и аудиовизуални произведения²⁵, правата върху научни публикации; кинематографични произведения; произведения публикувани след смъртта на автора; нехудожествени фотографии и др.²⁶.

Понятията „авторско право“ и „сродни права“ в континенталната авторскоправна система и англосаксонската копирайт правна система

Различията, съществуващи по отношение на разбирането за авторско право в континенталната система и англосаксонска система, са довели до това в двете правни системи да се използва различна терминология. Това предполага опит за терминологично изясняване съдържанието на понятията „авторско право“ и „сродни права“, и използването им в тези две правни системи.

В континенталната правна система се използва понятието „авторско право“ за обозначаване правата на авторите, а „правата, признати на лицата, които предават и представят пред публиката произведения на литературата, науката и изкуството, и които не се определят самостоятелно като произведения“²⁷ се обозначават с термина „сродни права“. В англо-американската правна система и англоговорящите страни авторските права се обозначават с понятието „копирайт“ (copyright) и „то обхваща правата на авторите, съгласно разбирането за това понятие в държавите от континенталната правна традиция (с изключение донякъде на неимуществените права). Нещо повече, в известен смисъл при понятието се преминава още по-далеч, използвайки го за очертаване и на законните права,

²⁵ Какъвто е случаят с нашето законодателство

²⁶ Drier, Thomas, Louisa Specht. Germany. – In: *Balancing Copyright – A Survey of National Approaches*. MPI Studies on Intellectual Property Law, Vol. 18. Munich: Springer, 2012, p. 432

²⁷ Sterling, J. A. L. *World Copyright Law*. 3rd ed. Sweet & Maxwell, Queen Mary Intellectual Property Research Institute, University of London, 2008, p. 77

предоставени на юридическите лица, които обикновено в законодателствата от континенталната правна система се поставят единствено под категорията „сродни права“²⁸. В този смисъл може да се твърди, че понятието „копирайт“ е сборно понятие, обединяващо в себе си използваните от континенталната правна система понятия – авторско право и сродни права. В резултат на тази терминологична разлика, въпреки че както бе разгледано, закрила на посочените категории права съществува било то под формата на авторско право или под формата на сродни права в почти всички държави, самият термин „сродни права“ обаче няма повсеместно използване.

В теорията съществува мнение, че „в почти всички последствия традициите на копирайт системата и континенталната система са далеч по-близки, отколкото отличаващи се“²⁹. Освен това³⁰ е изказано и становището, че разликата между двете правни системи е символична и чрез поставянето на сродните права в категорията на авторските права и общото понятие копирайт, в действителност се създава възможност за възползване в по-голяма степен от икономическия аспект на тези права, с оглед на по-дългия срок на закрила на авторските права. Това твърдение може да бъде възприето като правилно, както и да бъде допълнено. Действително, от една страна сродните права имат териториален обхват и може да се различават в отделните страни и правни системи, доколкото всяка държава е свободна сама да определя обхвата на закрила, която ще прилага на своята територия. От друга страна обаче, в резултат на тенденцията за уеднаквяване закрилата на сродните права на международно ниво през последните десетилетия и значителния брой международни споразумения, които осигуряват

²⁸ Ricketson, Sam, Ginsburg. Jane, C. International Copyright and Neighbouring Rights: The Berne Convention and Beyond, Volume I, Oxford University Press, 2005, p. li

²⁹ Goldstein, Paul. International Copyright: Principles, Law, and Practice. Oxford University Press, 2001, p. 4

³⁰ Ibidem, p. 11

определено минимално ниво на хармонизация на правата, може да се твърди, че днес същността и регламентацията на сродните права е сходна в повечето национални законодателства и в двете правни системи.

Заключение

Англосаксонската копирайт правна система и континенталната система на авторското право се основават на различни философски идеи. Трудовата теория за собствеността на английския философ Джон Лок е оформила англоамериканския правен подход, а възгледите за личната собственост на немския философ Георг Хегел и разбиранията на Имануел Кант за авторското право са оказали влияние върху континентално-правните системи. Идеите на Кант и Хегел са и в основата на създаването на теорията за личното право и признаването на неимуществени права в полза на авторите. В страните на обичайното право, концепцията за авторското право почива на икономическа основа, което допуска правото да се прехвърли без каквито и да е било ограничения. Континенталната авторскоправна система изключва възможността юридическо лице да бъде автор на произведение. Като последица от посочената особеност, в тази система, за да се даде закрила на онези обекти, които не са резултат от творческа дейност, но имат за основна функция да доведат авторско произведение до публиката, се създава категорията „сродни права“

Терминът „сродни права“ първоначално е бил използван в правните документи като техническо и временно название на зараждащия се институт, а по-късно придобива общоизвестен характер и днес се използва както в законодателните актове и официалните документи, така и в доктрината, и в ежедневието.

Понятието „сродни права“ може да се разглежда в тесен (традиционен) и широк смисъл. В тесен смисъл, с това понятие се обозначават правата на изпълнителите върху техните изпълнения, правата на продуцентите на звукозаписи върху техните звукозаписи и правата на излъчващите организации върху излъчените от тях програми, доколкото това са обектите и субектите получили закрила по основния международноправен източник – Римската конвенция. В по-широк смисъл, понятието обхваща също така и други права, които в отделните държави, съобразно националните им законодателства, е допустимо да бъдат включени. Това могат да бъдат правата на издателите върху графичното оформление на печатните издания, *sui generis* правата на производителите на база данни, правата на продуцентите на филми и аудиовизуални произведения, правата върху научни публикации; кинематографични произведения; произведения публикувани след смъртта на автора; нехудожествени фотографии и др.

В континенталната правна система се използва понятието „авторско право“ за обозначаване правата на авторите. В англо-американската правна система авторските права се обозначават с понятието „копирайт“ (copyright), което е сборно понятие, обединяващо в себе си използваните от континенталната правна система понятия – авторско право и сродни права. В резултат на тази терминологична разлика, въпреки че закрила на посочените категории права съществува било то под формата на авторско право или под формата на сродни права в почти всички държави, самият термин „сродни права“ обаче няма повсеместно използване.

Библиография:

1. Драганов, Живко, Обекти на Интелектуалната собственост. Сиби, 2016
2. Каменова, Цветана. Международно и национално авторско право. Институт за правни науки при Българска академия на науките, 2004
3. Караянев, Павел. Международни конвенции за интелектуалната собственост: Книга първа (Собственост върху литературни и художествени произведения и техните изпълнения). „Информа-Интелект” ЕООД, 1994
4. Лозов, Е., Авторски и изпълнителски права в музиката, Фенея, 2011
5. Матвеев А. Г. Круг смежных прав в международном праве и национальных правовых системах // Вестник Пермского университета. Юридические науки. 2017. Вып. 38. С. 484–496. DOI: 10.17072/1995-4190-2017-38-484-496.
6. Drier, Thomas, Louisa Specht. Germany. – In: Balancing Copyright – A Survey of National Approaches. MPI Studies on Intellectual Property Law, Vol. 18. Munich: Springer, 2012
7. Gesetz über das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Kunst und über verwandte Schutzrechte, 9 April 1936
8. Goldstein, Paul. International Copyright: Principles, Law, and Practice. Oxford University Press, 2001
9. Guide To The Copyright And Related Rights Treaties, Administered By Wipo, And Glossary Of Copyright And Related Rights Terms - WIPO Publication No. 891(E)
10. Hughes, Justin. The Philosophy of Intellectual Property. – In: Georgetown Law Journal, December, 1988, Available at <http://justinhughes.net/docs/a-ip01.pdf>
11. Lipszyc, Delia. Copyright and Neighbouring Rights. UNESCO Publishing, 1999
12. Ricketson, Sam, Ginsburg. Jane, C. International Copyright and Neighbouring Rights: The Berne Convention and Beyond, Volume I, Oxford University Press, 2005
13. Sterling, J. A. L. World Copyright Law. 3rd ed. Sweet & Maxwell, Queen Mary Intellectual Property Research Institute, University of London, 2008